

**ВИДАЛЕННЯ ІЗ ЗАЛИ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ
ЯК ЗАХІД ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

**REMOVAL FROM THE COURTROOM
AS A MEASURE OF PROCEDURAL COMPULSION
IN ADMINISTRATIVE LEGAL PROCEEDINGS**

Ігнацевич Ю.Г.,

студентка IV курсу

Навчально-наукового інституту

«Юридичний інститут

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

Нечипорук Ю.М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права та процесу

Навчально-наукового інституту

«Юридичний інститут

ДВНЗ «Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

Стаття присвячена дослідженню питання щодо особливостей такого заходу процесуального примусу в адміністративному процесі, як видалення із зали судового засідання. Автором визначено загальні засади застосування видалення із зали судового засідання в адміністративному процесі. Надано правову характеристику особливостей застосування видалення із зали судового засідання в адміністративному процесі.

Ключові слова: адміністративний процес, адміністративне судочинство, заходи процесуального примусу, адміністративна процесуальна відповідальність, видалення із зали судового засідання.

Статья посвящена исследованию вопроса касательно такой меры процессуального принуждения в административном процессе, как удаление из зала судебного заседания. Автором определены общие принципы применения удаления из зала судебного заседания в административном процессе. Предоставлена правовая характеристика особенностей применения удаления из зала судебного заседания в административном процессе.

Ключевые слова: административный процесс, административное судопроизводство, меры процессуального принуждения, административная процессуальная ответственность, удаление из зала судебного заседания.

The article is devoted to complex research of the issues of the usage of measures of procedural compulsion in administrative proceedings for the purpose of disclosure of measures of procedural compulsion in administrative proceedings. The author defined the basic grounds of the usage of removal from the courtroom in administrative process. Provided the legal characteristics of the application of removal from the courtroom in the administrative process.

Key words: administrative procedure, administrative proceedings, measures of procedural compulsion, administrative procedural responsibility, removal from the courtroom.

Постановка проблеми. Характер адміністративного процесу визначає його найважливішу роль у врегулюванні правових спорів. Ефективне правосуддя – запорука успішного вирішення економічних, політичних, соціальних і правових конфліктів. І тут величезну роль відіграє процесуальна відповідальність, яка є одним із важливих способів забезпечення процесуальної законності, що особливо актуально в сучасних умовах формування демократичної правової держави. Україна як демократична та правова держава покликана забезпечити ефективність чинного механізму процесуального захисту інтересів особи і суспільства на основі науково розробленої концепції.

Теоретичне обґрунтування законодавчого регулювання процесуальної відповідальності містить суперечливі та часом взаємовиключні положення, недостатньо розроблений понятійний апарат цього виду юридичної відповідальності.

Якщо такі види юридичної відповідальності, як кримінально-правова, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова, матеріальна, можна визнати достатньо дослідженими, то процесуальна відповідальність продовжує належати до не до кінця розроблених. Визначення процесуальної відповідальності законодавчо не закріплене, проте на основі аналізу чинного адміністративного процесуального законодавства можна зробити висновок, що адміністративна процесуальна відповідальність – це застосування судом заходів процесуального впливу до учасників адміністративного судочинства, на умовах і в порядку, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України.

Процес законодавчого оформлення процесуальних санкцій щодо несумлінних учасників процесуальної діяльності в адміністративному судочинстві чітко простежується в тих змінах, які активно вносяться до чинного законодавства.

Серед заходів відповідальності, які застосовуються до порушників порядку в судовому засіданні, особливе місце займає видалення цих осіб із зали суду. Адже в разі видалення учасника судового провадження із зали суду обмежуються його можливості особисто виконувати процесуальні дії з метою відстоювання своїх прав та законних інтересів в адміністративному провадженні.

Вищевикладене визначає необхідність відповідного концептуального обґрунтування видалення із зали судового засідання як заходу процесуального примусу в адміністративному судочинстві, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Стан опрацювання. Проблеми застосування заходів процесуального примусу в адміністративному процесі та особливості застосування видалення із зали судового засідання в різні часи були предметом дослідження для таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, Ю.П. Битяк, В.В. Бойцова, В.Я. Бойцов, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.М. Кравчук, які підготували ряд праць монографічного характеру та наукові статті з цієї тематики. Попри значний рівень розвитку доктрини адміністративного процесу, видалення із зали судового засідання як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві в сучасних працях досліджене неповною мірою.

Метою статті є дослідження питань щодо практичного застосування одного із заходів процесуального примусу – видалення із зали судового засідання.

Виклад основного матеріалу. Наявність процесуальних прав в учасників судового процесу пов'язується з їх обов'язками виконувати вимоги щодо задоволення процесуальних інтересів інших його учасників, а останні, у разі потреби, можуть скористатися правом звернення до суду за сприянням виконання цих обов'язків, зокрема із застосуванням примусових заходів. Це може бути здійснено і за ініціативи самого суду в інтересах всебічного і об'єктивного розгляду справи й ухвалення судових рішень, заснованих на законі. М. Юнусов зазначив: «Процесуальні обов'язки – це не тільки необхідна та належна поведінка, але й активна частина процесуальних дій» [1, с. 48]. Із цього приводу В. Бутнев підкреслив: «Примус у механізмі правового регулювання процесуальних відносин не займає провідного місця з тієї причини, що необхідність у його застосуванні виникає лише тоді, коли у цьому механізмі виникає зрив, збій, який необхідно усунути за допомогою заходів державного примусу. Він застосовується на основі закону у конкретних, індивідуальних відносинах, які (у своїй більшості) виникають у зв'язку з правопорушеннями і застосуванням санкцій» [2, с. 49].

Варто зазначити, що правова форма примусу постає як сукупність правових підстав й умов застосування необхідних видів (засобів) примусу, які передбачають реалізацію у чіткому процедурно-процесуальному порядку відповідних адміністративно-примусових заходів та зумовлюють характерні для таких заходів правові наслідки. Характерною озна-

кою правозастосовчої діяльності є те, що суб'єктом, який застосовує право, може бути тільки орган, наділений владними повноваженнями. Державний примус здійснюється за допомогою юрисдикційних актів. Самі по собі юридичні норми передбачають лише можливість примусу. Тією обставиною, що реально владно-примусові властивості правового регулювання концентруються у актах застосування права, обґрунтовується твердження, що примус є необхідним елементом такої форми реалізації права, як її застосування [3, с. 15].

У свою чергу, застосування процесуального примусу може мати самостійне значення для усунення неправомірної поведінки та запобігання їй і передувати застосуванню засобів юридичної відповідальності. Розділом IV КАС України [4] встановлені заходи процесуального примусу, ст. 268 якого містить поняття, підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Застосування заходів примусу має неабияке значення, тому що надає суду реальні інструменти для впливу на осіб, які порушують встановлені в суді правила. Йдеться про порушення як конкретних, встановлених законом правил, так і про дії, що, на думку суду, створюють перешкоди для здійснення судочинства [5, с. 538].

Звертаючись до положень ч. 2 ст. 134 КАС України, можемо побачити закріплення такого процесуального імперативу: учасники адміністративного процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуєчого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого у судовому засіданні з розгляду адміністративної справи оголошується перерва.

Так, безпосередньо положеннями ст. 134 КАС України визначено обов'язки присутніх у залі судового засідання. Зокрема, обов'язок підводиться (вставати) під час входу у залу судового засідання суду та виходу суду; обов'язок беззаперечно виконувати розпорядження головуєчого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил тощо. За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом [4].

Розділом IV КАС України встановлені заходи процесуального примусу, ст. 268 якого містить поняття, підстави та порядок застосування заходів процесуального примусу. Застосування заходів примусу має неабияке значення, тому що надає суду реальні інструменти для впливу на осіб, які порушують встановлені в суді правила [4]. Йдеться про порушення як конкретних, встановлених законом правил, так і про дії, що, на думку суду, створюють перешкоди для здійснення судочинства.

Доволі суворим заходом процесуального примусу, який спрямований на забезпечення нормального ходу судового засідання, є видалення із зали судового засідання.

Видалення із зали судового засідання – це позбавлення учасника процесу чи іншої особи, яка присутня у залі судового засідання, права бути присутньою на цьому судовому засіданні, та застосовується негайно та виключно у разі повторного порушення порядку під час судового засідання або повторного невиконання розпоряджень головуючого. Однак обов'язковою умовою для застосування такого виду заходу процесуального примусу, як видалення із зали судового засідання, має бути попередження, надане головуючим стороні чи будь-якій особі, що присутня у судовому засіданні, і це попередження, що було винесене головуючим як загроза примусу, яка містилася в ухвалі, не мала наслідків, тобто було проігнороване особою, що бере участь у справі чи особою, присутньою у залі судового засідання [6, с. 351].

Видалення із зали судового засідання полягає у «примусовому позбавленні особи можливості перебувати у залі судового засідання під час розгляду адміністративної справи у суді». У правовому розумінні учасник адміністративного процесу не позбавляється цього статусу, а лише на нього накладається заборона на фактичну присутність у залі судового засідання.

Варто зазначити, що видалення із зали судового засідання є самостійним заходом процесуального примусу, який застосовується під час судового засідання за невиконання розпоряджень головуючого. Видалення із зали судового засідання є дієвим заходом припинення порушення, оскільки подальше порушення порядку цією особою фізично унеможливується. Видалення із зали судового засідання передбачає застосування судом в особі головуючого офіційного припису у формі ухвали з вимогою до особи-порушника покинути залу судового засідання. Видалення із зали судового засідання застосовується у разі повторного вчинення дій, спрямованих на порушення правил поведіння у судовому засіданні, за умови, що загроза примусу, яка містилася в ухвалі, не мала наслідків. Зміст цього заходу процесуального примусу полягає в позбавленні права учасників адміністративного процесу та інших осіб, присутніх у судовому засіданні, перебувати у залі судового засідання.

Варто вказати на важливість саме правомірного застосування видалення із зали судового засідання, яке полягає у тому, що порушення судом процесуального законодавства призводить фактично до порушення права на судовий захист, яке гарантоване ст. 55 Конституції України, ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Європейський Суд із прав людини неодноразово зазначав у своїх рішеннях, що позбавлення особи можливості фактично бути присутньою під час вирішення судом питання, яке стосується прав відповідної особи, є неприйнятним (наприклад, рішення від 7 липня 2011 р у справі «Федоров

і Федорова проти України» (Fyodorov and Fyodorova v. Ukraine) [7]).

Видалення застосовується за повторне порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головуючого. Тобто підставою для його застосування є такі самі дії, за які може бути застосовано попередження. Видалення із зали судового засідання може застосовуватися лише у тому разі, коли до особи, щодо якої вирішується питання про її видалення, було у встановленому процесуальним законом порядку застосовано попередження як захід процесуального примусу. «Повторність порушення – це вчинення самих дій особою, яка вже була попереджена за такі самі дії. Повторність має місце і тоді, коли вчинено інше порушення порядку, ніж те, за яке було застосовано попередження» [8, с. 34].

Під повторністю у цьому контексті розуміється вчинення зазначених дій вдруге особою, до якої вже застосовувалось в межах одного й того самого судового засідання попередження за аналогічне порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого.

Особи, до яких може бути застосоване видалення із зали судового засідання, в принципі збігаються з двома групами суб'єктів, до яких може бути застосовано попередження. Але при цьому необхідно виокремити специфіку. У разі застосування зазначеного примусового заходу має важливе практичне значення статус вилученої особи. Тому суд має враховувати правові наслідки, що настають у зв'язку із застосуванням цього заходу процесуального примусу, щоб воно не стало приводом для оскарження рішення.

Не перешкоджає суду застосування видалення із зали судового засідання та обставина, що суд у разі оголошення попередження як заходу процесуального примусу не попередив відповідну особу про можливість застосування більш суворого заходу [6, с. 353].

Обов'язковою передумовою застосування видалення із зали судового засідання є те, що йому має передувати застосування попередження у встановленому законом порядку, а також наявність повторності як елемента поведінки учасника процесу чи іншої особи

У разі видалення із зали судового засідання особа зазнає певних негативних наслідків, до яких належать: «неможливість заявляти клопотання і відводи, давати усні та письмові пояснення, доводи та заперечення; подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, висловлювати свою думку з питань, які виникають під час розгляду справи, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, подавати заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб» [9, с. 793]. Отже, застосування цього заходу процесуального примусу до осіб, які беруть участь у справі, створює перешкоди для повноцінного здійснення їхніх процесуальних прав у сфері доказування та впливу на розвиток процесу.

Необхідно зазначити, що видалення свідків із зали судового засідання у підготовчому етапі судового

засідання, а також видалення тієї чи іншої особи, яка бере участь у справі, на час допиту свідка, який не досяг 18-річного віку за приписами ч. 4 ст. 142 КАС України не можна вважати заходом процесуального примусу. Такі процесуальні дії також спрямовані на забезпечення нормального ходу судового розгляду, встановлення дійсних обставин справи, забезпечення достовірності показань свідків, але вони не є наслідком неправомірної поведінки з осіб, присутніх у залі судового засідання. Водночас, якщо свідок, який відмовляється добровільно покинути залу судового засідання, він не може бути видалений силоміць. У цьому разі суд має висловити йому попередження як захід процесуального примусу у встановленому законом порядку, якщо ж він і далі продовжуватиме ігнорувати розпорядження головуєчого, то до нього може бути застосоване видалення із зали судового засідання вже як захід процесуального примусу.

Висновки. Таким чином, провівши аналіз загальної характеристики заходів процесуального примусу, можна стверджувати, що кожен із таких заходів може бути розглянутий, принаймні, на рівні його підстави,

змісту, осіб, до яких застосовується, та порядку застосування. Правовою підставою застосування заходів процесуального примусу, передбачених розділом IV КАС України, є неправомірна або недобросовісна поведінка учасників адміністративного процесу та інших осіб, на яких покладено обов'язки під час розгляду та вирішення справи адміністративної юрисдикції. Незаконне застосування заходів процесуального примусу може завдати значної шкоди правам, свободам та законним інтересам громадян, а також юридичних осіб. Видалення із зали судового засідання є передбаченим процесуальним законодавством України заходом процесуального примусу, який застосовується до осіб, присутніх у залі судового засідання (осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу, інших осіб, присутніх у судовому засіданні), за порушення порядку під час судового засідання або невиконання розпоряджень головуєчого (невиконання обов'язку додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юнусов М.А. Эволюция обязанностей человека и гражданина в политико-правовых учениях (историко-правовой аспект) / М.А. Юнусов, Е.А. Юнусов // История государства и права. – 2010. – № 7. – С. 46–48.
2. Бутнев В.В. Гражданская процессуальная ответственность / В.В. Бутнев. – Ярослав. гос. ун-т. Ярославль, 1999. – 62 с.
3. Шевчук О.М. Засоби державного примусу у правовій системі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.М. Шевчук; Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2003. – 181 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
5. Максимов И.В. Административные наказания в системе мер административного принуждения (концептуальные проблемы): дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.14 / И.В. Максимов. – Саратов, 2004. – 485 с.
6. Кузьменко В.А. Видалення як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві / В.А. Кузьменко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4. – С. 348–359.
7. Case of Fyodorov and Fyodorova v. Ukraine (Application no. 39229/03): Judgment, 7 July 2011; Final 07/10/2011 / The European Court of Human Rights (Fifth Section) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105478>.
8. Кузьменко О. Особливості застосування заходів процесуального примусу в адміністративному судочинстві головуєчим у судовому засіданні / О. Кузьменко, О. Панченко // Право України. – 2008. – № 10. – С. 31–37.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / [Н.О. Армаш, О.М. Бандурка, А.В. Басов та ін.]; за заг. ред. А.Т. Комзюка. – К.: Прецедент: Істина, 2009. – 823 с.